

ИНТЕРНАТНАТА ГРИЖА ВЪВ ВЪЗГЛЕДИТЕ НА ХЕРМАН ЛИЙТЦ

Мариела Тодорова-Колева

BOARDING SCHOOL CARE IN THE VIEWS OF HERMANN LIETZ

Mariela Todorova-Koleva

Abstract: The article presents boarding schools from the first half of the 20th century in Iselberg, Haubinda and Bieberstein from the perspective of Hermann Lietz. The theoretical research focuses on the organization of the boarding facilities, on the rules of living in a small group (up to 12 pupils), on the contact with nature, and on community life. The paper also outlines the strengths and weaknesses of boarding schools in comparison with educational institutions, as well as their socio-pedagogical orientation. In conclusion, it is indicated what messages Lietz has left in his work, and how they still find expression in today's educational and social systems.

Keywords: boarding school; Hermann Lietz; Cecil Reddie; education; social care.

Въведение

Педагогическата наука винаги е била изправена пред търсенето на адекватни на поколенията методи, форми и средства на обучение и възпитание, които да са съобразени с нуждите и потребностите на децата и младежите от една страна, и от друга – да отговарят на обществените изисквания като съчетават информационното, технологично и научно развитие.

Бурен период за развитието на педагогическата теория и практика се оказва периодът от края на 19. и първата половина на 20. век. Този период се характеризира с реформени по своята същност търсения за решаване на редица образователни и обществени проблеми. Предложените алтернативни идеи и практики се включват в т. нар. *Реформаторска педагогика*. Реформаторската педагогика може да бъде разглеждана като движение или като етап в развитието на педагогическата наука. В смисъла на резултат от развитието и модернизирването на обществото, Реформаторската педагогика се определя от Юрген Олкерс като „международен феномен“. Многообразието от идеи, концепции и практики е свързано с разбирането за детето като самостоятелна личност, индивидуалност със свои интереси, стремежи и възможности за развитие и осигуряването на успешна личностна, професионална и социална реализация. Общество и личност, индивидуално и социално са две от основите измерения в Реформаторската педагогика, които търсят решения на различни по своята същност проблеми. В зависимост от акцента, на който залагат отделните педагози в своята практика, моделите и идеите се групират в различни течения: *индивидуална педагогика, цялостно обучение, селски-възпитателни домове интернати, трудово училище, со-*

циална педагогика, експериментална педагогика, гражданско образование и др. (вж. повече у Тодорова-Колева, 2019).

Възниква въпросът дали времето определя педагогическите търсения или научните постижения определят времето? Факт е обаче, че в разцвета на реформените стремежи чрез образованието и промяна в образователните системи и модели се търси възможност за подобряване на благосъстоянието на децата, младежите, жените, работниците и нуждаещите се от една страна, и промяна в обществото – от друга.

Методология

Целта на настоящата статия е да представи насоките на интернатната грижа във възгледите и дейността на Херман Лийтц.

За реализиране на посочената цел са изведени следните задачи:

1. Проучване на основни публикации на Херман Лийтц.
2. Проучване и анализ на научната литература, посветена на Херман Лийтц и неговите идеи за функционирането на селските възпитателни домове интернати.
3. Извеждане на насоките за организацията и дейността на пансионите към училищата.
4. Анализирание на силните и слабите страни при настаняването на учениците в пансион/общезития.

Основен метод на изследване е историко-педагогическият анализ, който се основава както на изворов материал, така и на актуални проучвания върху дейността на Херман Лийтц.

Дискусия

Най-общо интернатът представлява „общезитие за ученици, пансион“ към учебно заведение (Буров и др., 1999). В тази връзка може да се каже, че интернатната грижа е грижа, при която децата имат семейства или близки и роднини, които полагат грижи за тях и тя се предлага като общезитие или пансион за временно настаняване предвид отдалеченост от учебното заведение. „Институционализация“ е състояние, при което лицето е затруднено да води самостоятелен живот поради зависимост от грижа от други лица, вследствие на живот в среда, която ограничава правото на избор, уединението и независимостта и създава условия за накърняване на достойнството на човека“ (ЗСУ, ал. 1, т. 5 от Допълнителни разпоредби). Институционалната грижа от своя страна е насочена към по-дългосрочно настаняване, предимно социално за деца и младежи, лишени от родителска грижа. При институционалната грижа отделянето от семейството и семейната среда е по-дългосрочно.

Селски възпитателни домове интернати

Една от алтернативите, които се предлагат за осигуряване на по-добро образование на децата и младежите от първата половина на 20. век, са училищата от интернатен тип, като най-популярните сред тях са известни *като селски възпитателни домове (интернати)*. В това събирателно понятие се включват различни частни концепции за възпитанието и обучението на децата и младежите, предимно в селски райони извън големите градове. Откриването и организирането на училища сред природата не е нова в историята на педагогиката, но в първата половина на миналия век засиленият интерес, теоретизирането на концепциите и многобройното разкриване на подобни заведения води до тяхното популяризиране и обединяване в отделно направление.

За първо реформено училище от типа на селските възпитателни домове интернати се приема училището на Сесил Реди (1858 – 1932) в Англия, а за едно от емблематичните имена, свързани с тези училища се приема името на Херман Лийтц (1868 - 1919, като може да се каже, че Германия се превръща и в „обетованата земя“ за развитието на система от селски възпитателни домове-интернати (Landerziehungsheime - LEH).

По време на своя жизнен и професионален път двамата педагози – С. Реди и Х. Лийтц, се срещат два пъти, като самият Лийтц прекарва известно време в училището на Реди в Англия и след завръщането си в Германия развива широка дейност в тази насока. Тя се изразява в откриването на поредица от училища от интернатен тип и един дом за деца без родители. По примера на училищата на Лийтц в Германия се разкрива широка мрежа от подобни учебни заведения:

Х. Лийтц: 1898 Ilsenburg (Harz), 1901 Haubinda (Thüringen) und 1904 Bieberstein (Hessen); LandweissenheimGrovesmühle 1914inVeckenstedt;
Алфред Адресен – 1928 г. SpiekeroogalsOberstufenheim;
Паул Геебс – Оденвалдшуле;
Густав Уинекен – Свободната училищна община;
Училището в замъка Salem (основано през 1920);
Селското училище интернат в Solling (основано през 1909);
Свободна училищна и занаятчийска общност (die Freie Schul- und Werkgemeinschaft) Letzlingen (основано през 1919).

Много други не получават такава популярност, а някои биват и забравени с годините: „Евангелисткото училище интернат за момичета“ 1927 г. от Елизабет фон Таден в замъка Wieblingen при Хайделберг, пет „Селски възпитателни домове интернати Елизабетхъе“ във Wurtha при Eisenach, основани след 1917 или Селския възпитателен интернат Laubegast при Дрезден, открит през октомври 1904 г. и др. (Олкерс 2011, 4–5).

Тук няма да се спираме на биографичните данни от живота на Херман Лийтц само ще отбележим, че вероятно ориентацията му към създаване на подобни учебни заведения се крие в факта, че самият Лийтц е отраснал на село и с голяма любов си спомня за детството прекарано във фермата на своя баща, ученическите години в гимназията (първоначално образование получава вкъщи от домашна учителка, след това продължава образованието си в гимназия, където се сблъсква с едно не добро преподаване, незаинтересовани учители и „палката“ като средство за въвеждане на дисциплина, по това време той е живял в едно семейство в Greiswald заедно с брат си) от една страна, от друга страна срещата му със Сесил Реди също оказва силно влияние върху формирането на неговата концепция за образованието. Безспорно се открива и влиянието на Залцман, Песталоци, Филип Феленберг, Гьоте и др. (Naumann 2020).

Заслужава да се отбележи, че Х. Лийтц търси възможности за засилване на възпитателните функции на училището и преодоляване на негативното влияние на средата върху изграждащата се детска личност.

Силни и слаби страни на интернатната грижа

Обикновено всяко училище има своя характеристика и трудно всички могат да бъдат разглеждани в рамките на една концепция. Отриването на различни училища се явява резултат от конфликти или несъгласие във възгледите между учители и директори. Разглеждането на отделните училища обикновено има описателен характер и представя всяко училище поотделно. Самото училище се свързва с името на своя създател.

Селските възпитателни домове интернати са частни учебни заведения, които залагат на създаване на образователна учебна среда сред природата и създаване на общност от учители и ученици, които живеят заедно – community learning environment and free.

Природата – осигурява връщане към себе си, място, на което децата и младежите живеят, далеч от негативното влияние на големия град. Ритъмът се свързва с правила и дневен режим, свобода, но и добре контролиран начин на живот чрез въведената структура и норми на поведение и отношения.

Средата се използва като важен възпитателен фактор, децата участват в организацията на начина на живот чрез разпределение на дейности и длъжности, както и чрез различни форми на самоуправление. Практическите занятия са широко застъпени, художествените дейности и здравословния начин на живот, нравственото възпитание (включващо и религиозни аспекти) също намират място в дневните занимания и са преди всичко средство за възпитание (Lietz 1935).

Между учители и ученици се образува своеобразна общност като всички живеят заедно и споделят свободно време и празници.

Някои от основни характеристики на селските възпитателни домове интернати при Херман Лийтц са (Karpenko 2016, 106–107; Naumann 2020):

– „Семейство“ – структура на организация, която наподобява семейния модел на грижа, при което един учител живее с около 5 – 12 ученика в една къща, поемайки отговорността за грижата и обучението на всяко дете индивидуално;

– „Гилдия“ – един от учениците поема временно ръководството над групата, разпределяйки различните задачи в къщата, включително грижа за животните, птиците, малки ремонтни дейности, както и работа в градината и др.

– „Параклис“ – форма на организация на свободното време на децата, която е фокусирана върху моралното възпитание. Всички деца и учители заедно четат, разговарят, посещават или правят концерти, представления и др. Целта е учениците да се учат да разбират себе си и останалите, възприемайки необичайното с интерес и добра воля. В началото тези срещи се състоят в параклис, където се пеят и ритуални песни, но в последствие срещите започват да се провеждат на открито при хубаво време, а песните се заменят с четене на текстове.

– „Система от префекти“ – включва организация на самоуправление и участие на учениците според тяхната възраст. Периодично, обикновено на всеки три седмици се прави и общо събрание на интерната, където отговорните лица докладват как са изпълнени отделните задължения, поставят се въпроси от живота на интерната, разглеждат се жалби и се обсъждат и гласуват предстоящи дейности, празници, пътувания. Рискът, който може да е идентифициран в тази насока, е наличието на възможност да се избират само удобни на шефовете деца, които да участват и да получават по-големи привилегии от останалите.

– *Самодейност* – основните дейности трябва да се извършват от самия човек, а педагогът може само да помага: „Здравословен, рационален и естествен начин на живот [...] ежедневно необходими физически упражнения, [...] игра и физическа работа на открито“ (цит. по Naumann 2020).

Съществен елемент от здравословния начин на живот е въздържане от алкохол и никотин. Лийтц настоява за подобно въздържане, като изхожда от опита му от училище или университет, както и от семейства на някои работници във фермите (вж. също и Тодорова-Колева 2016).

– Практическа дейност – работа в градината и ръчна работа, характерни за областта, в която се намира интерната. Самият Х. Лийтц разказва, че на новодошлите обикновено се осигурява леглото, шкаф, етажерката, масата, стол, а всичко останало, от което имат нужда или желаят могат да си направят сами в работилницата (Lietz 1935, 135).

– Художествени занимания в една добре подредена естетически среда – в цялостната дейност и занимания на децата трябва да присъства красотата.

– Организиране на походи, преходи с колелета, излети – например през 1900 г. Лийтц със свои ученици организира преход с колелета от Илзенбург до Париж и обратно през Швейцария (Lietz 1935, 80).

Резултати

Посочените основни характеристики на селските възпитателни домове интернати сами по себе си дават основания да се изведат следните аспекти на интернатната грижа:

При Херман Лийтц интернатите са били за момчета, като негови последователи се опитват да преодолеят това разделение. Самият Лийтц, според Мина Шпехт (Minna Specht) и Алфонс Розенберг (Alfons Rosenberg), често си е навличал критики от страна на феминистки организации по този въпрос (Specht, Rosenberg 1945).

– *Откъсване от биологичното семейство и отдалеченост от средата* – откъсването от средата има за цел да изведе децата и младежите извън големите градове и да осигури една спокойна среда за възпитание и развитие, досег до природата и първоначалната човешка същност. От друга страна обаче, това би могло да доведе до изолация и липсата на достатъчно умения за социално вграждане. Тук ще цитираме въпрос на едно момче, което напуска интерната: „До сега бях в оранжерия. Нека да видим дали навън слънцето греепо същия начин“ (цит. по Seydel 2014).

– *Създаване на предпоставки за развитие на затворени общности и групи;*

– *Ритуализиране на отделни дейности* – ритуализирането има своите силни страни, осигуряващо чувство за принадлежност, сплотеност, единство, сигурност и последователност, но от друга страна може да доведе до механично изпълнение на дейности – правим го, защото трябва.

– *Точно разпределение на дейностите през деня и вероятност от рутина.*

– *Възможности за контрол над действията и дейностите на децата и младежите.*

Необходимостта от издръжка на училищата води до ориентацията им към семейства, които могат да си позволят по-скъпо образование за своите деца. Някои „по-разглезени“ деца дори не успяват да разберат защо са изпратени там и защо е необходимо да прекарват времето си в тези „примитивни селски райони“. Всъщност, при част от децата, които са се обучавали в подобни училища, се откриват проблеми в училище, проблеми в семейството, наблюдавало се е безразличие към здравето и др. Самият Лийтц в едно писмо от 1918 г. до свои приятели посочва, че интернатите са за деца и младежи, които по различни причини са отделени от семействата им, семействата им не могат да осигурят подходяща среда за цялостното духовно и физическо развитие (Lietz 1918).

Особен интерес към селските възпитателни домове интернати се наблюдава и след нашумелия скандал за сексуално насилие в едно от известните училища – а именно Оденвалдшуле. Този скандал провокира редица изследвания, свързани със статута на интернатите или пансионите и взаимоотношенията в тях, които са обект на следващи проучвания. Едни от най-популярните изследвания в тази насока са „Sexualisierte Gewalt, Macht und Pedagogik“ (2012, W. Thoele, M. Baade и др.), „Eros und Herrschaft (die dunkle Seiten von Reformpädagogik)“ (Jurgen Oelker), „Pedagogik, Elit, Missbrauch. Die Karriere des Gerold Becker“ (Jurgen Oelker), Sundenfall. Wie die Reformschulei hreidealamissbrauchte (Ch. Fueller) и др.

В резултат на редица проучвания и публикации по този въпрос се появява и въпроса какво остава от Реформаторската педагогика, който в свои доклади задава Ю. Олкерс. Интернатната грижа крие редица рискове, свързани преди всичко с откъсване от първичната семейна среда и риск от развитие на някои от доказаните ефекти на институционализация, но и днес чрез семейния модел на грижа се търсят варианти за намаляване на влияния. Пътят за преодоляване на негативните страни или минимализиране на рисковете в подобни заведения е чрез тяхното отваряне към местната общност.

Моделът, който предлага Х. Лийтц намира широко приложение и в социална сфера. Може би тук само ще споменем, че аналогия може да се търси и между Лийтц и Макаренко по няколко основни аспекта – *трудът като възпитателно средство, отделяне от средата и съсредоточаване на заведенията сред природата, възпитателната роля на групата и колектива, структурата и организацията с форми на самоуправление*, като в музея на Макаренко са налични текстове от Х. Лийтц с подчертани моменти от идеите му (по Naumann 2020). Разбира се, разликата е във финансирането – докато едните са частни с високи такси, то социалните услуги и институции са държавни, което налага и производствения труд за самоиздръжка при Макаренко (което го откриваме при Песталоци и Белерс и др.). И все пак дори и Лийтц не е чужд на идеите за социална подкрепа на деца в риск с откриването на дома за сираци, където е имал идеята да се осигури възможност да получат адекватна на потребностите им грижа и образование, както и с цялостната концепция по разкриване на интернатите.

Заклучение

Връщайки се към първоначалните стъпки на Х. Лийтц, успехът при реализирането на идеите му откриваме в ентузиазма и вярата, с който той се заема със своето начинание. В спомените си при откриване на първото училище, посочва, че започва дейността си с няколко момчета, които му се доверяват и няколко прогресивно мислещи мъже и жени, като наема малко частно училище в Харц, отива до Берлин, закупува две пиана, хармоника, овесена каша, елда и малко мебели и така започва живота в интерната. Първата година е година на интензивна работа за изграждане на училището съвместно с момчетата и учителите. Денят започва с бягане, душ или къпане под водопода и завършва с обща среща, четене на текстове от книги, които са близки до идеите на Лийтц. Самият Х. Лийтц е сред момчетата, достъпен за разговори и съвети. Дори и през почивните дни и

празниците. В едно изследване на М. Шпехт и Ал. Розенберг се посочва, че броят на учениците в трите интерната на Лийтц не е надвишавал 300 ученика – т.е. той залага на създаване на малки сплотени общности, разделени по групи според възрастта и степента на образование (Hearnden 1976, 36).

На следващо място виждаме примера на ръководителя – в първите години на ентузиазъм и вяра, Лийтц е сред децата, участва съвместно с тях в различните дейности, контролира и инспектира дейността на учителите, пътувайки между трите интерната с няколко приближени момчета.

Какво е състоянието днес на селските възпитателни домове интернати? В Германия по данни на Die deutsche internate Vereinigung¹ функционират 18 училища от този тип, които са частни по характер и следват идеите на Х. Лийтц. Както посочва и д-р Ото Зайдел „интернат означава без пушене, без алкохол“, често нещо много различно от „хотел Мама“, място на което има правила и ред (Seydel 2014). Дисциплината се постига чрез ритъма, ритуалите и цялостната организация на живот. А правилата са навсякъде, дори и в малките групи, дори и неформални правила за взаимоотношения и взаимодействия съществуват и те са тези регулатори, които осигуряват хармония в отношенията. Въпросът по скоро е как работещите в интернатни заведения да запазят себе си, за да не се преминават границите и да не се отдалечават от обикновено първоначалните хуманни и ориентирани към децата идеи? А отговорът също може би бихме намери при проследяване на цялостното развитие на селските възпитателни домове интернати от миналото – и той се крие в грижа и за ръководителя, и за персонала, както и чрез откриване и отваряне на тези образователни институции към общността.

Днес продължават да функционират и трите интерната на Х. Лийтц, като следват духа на своя създател и съчетават в себе си отделните аспекти на възпитание и обучение в едно, продължават да се организират дълги преходи и пътувания, летни лагери и др. Тук само ще споменем за една интересна инициатива, която се провежда от няколко години в Биберщайн - E-International – Schule auf Reisen²: по време на първия учебен срок, учениците от 11 и 12 клас могат да се включат в програмата „Е-обучение – Училище по време на пътуване“, където група от около 10 – 15 ученика, (включително и 3-5 външни за интерната ученици) с един треньор (ръководител) и двама придружители пътуват на различни далечни места, изпълняват редица практически и социални дейности в духа на Херманн Лийтц, разработват проекти и се обучават. Чрез различни електронни платформи учениците не губят от учебния материал, който е предвиден по учебен план. Календарът за следващата учебна година включва Виетнам, Камбоджа, Тайланд.

В заключение може да се каже, че би следвало на интернатите тип общежития, които са към учебните заведения да се гледа като среда за възпитание, развитие и социализация за децата и младежите, които също имат важна роля при формирането на личност. Наред с образователните функции те изпълняват и силно подчертана социалнопедагогическа дейност.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Буров, Ст. и др. (1999). *Съвременен тълковен речник на българския език*, трето издание. Велико Търново: Габеров. // Burov, St. i dr. (1999). *Savremenen talkoven rechnik na balgarskiya ezik, tretto izdanie*. VelikoTarnovo: Gaberov.

Закон за социалните услуги, в сила от 01.07.2020 г., изм. ДВ бр. 108 от 30 Декември 2023 г. // Zakon za sotsialnite uslugi, v sila ot 01.07.2020 g., izm. DV. br.108 ot 30 Dekemvri 2023 g.

Тодорова-Колева, М. (2016). *Херман Лийтц и немските възпитателни домове интернати – минало и настояще*. Международна научна конференция „Педагогическото образование – традиции и съвременност“, 18-19 ноември 2016, Велико Търново, Велико Търново: Ай едн Би, с. 43–48. // Todorova-Koleva, M. (2016). *Herman Lyyts i nemskite vazpitateelni domove internati - minalo i nastoyashte*. Mezhdunarodna nauchna

¹ <https://www.die-internate-vereinigung.de/unsere-internate/>

² <https://www.lietz-schulen.de/schloss-bieberstein/schule-auf-reisen/e-international>

konferentsiya „Pedagogicheskoto obrazovanie - traditsii i savremennost“, 18-19 noemvri 2016, VelikoTarnovo, VelikoTarnovo: Ay edn Bi, s. 43 – 48.

Тодорова-Колева, М. (2019). *Педагогиката от края на XIX и началото на XX век (Реформаторска педагогика)*. Бургас: ЛИБРА СКОРП. // Todorova-Koleva, M. (2019). *Pedagogikata ot kraya na XIX i nachaloto na XX vek (Reformatorska pedagogika)*. Burgas: LIBRA SKORP.

Hearnden, A. (1976). *Education, Culture, and Politics in West Germany*. Frankfurt am Main: Pergamon Press GmbH.

Karrenko, O. (2016). *Development of Childcare in the Pedagogical Theory and Practice of Germany (19th–early 20th Centuries)*. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio J – Paedagogia-Psychologia 29(2): 99. Lublinie: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Lietz, H. (1935). *Lebenserinnerungen*. Weismark.

Lietz, H. (1918). *Brief an Freunde*. Извлечено от https://database.lietz-schulen.de/fileadmin/downloads/lietz_seite/hermann-lietz-schule_auszug_brief_hermann-lietz_1918.pdf, 18.03.2024.

Naumann, W. (2020). *Das Landerziehungsheim von Hermann Lietz in Ilsenburg – historische Wurzeln und weltweite Wirkung seiner Konzeption*. Leibniz Online, Nr. 39 (2020) Zeitschrift der Leibniz-Sozietät der Wissenschaften zu Berlin e. V.

Oelkers, J. (2011). Eros und Lichtgestalten: Die Gurus der Landerziehungsheime, Vortrag in der Universität Bern am 26. Mai 2011.

Seydel, O. (2014). *Zurueck in die Zukunft? Drei Thesen zu rentwicklung der Hermann Lietz Schule*, der Text basiert auf einem Vortrag zur Eroeffnung der grossen Mitarbeitertagung der Hermann Lietz Schule 2014 Hohenwehrda am 3.11.2014. Institut für Schulentwicklung, Извлечено от https://www.schulentwicklung-net.de/images/stories/Anlagen/303_Zur%C3%BCck%20in%20die%20Zukunft_BK.pdf, 18.03.2024.

Specht, M., A. Rosenberg (1945). *Experimental schools in Germany*: Serie German Educational Reconstruction No.1, 23 pp (151 – 162). London: The Westminster Press.